

MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV V TERCIARNEM IZOBRAŽEVANJU V SLOVENIJI

mag. Tanja Čelebič, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

JEL: I210, I230, I250, I280, I290

UDK: 37.091.4(497.4)

Povzetek

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju ima pomembno mesto v domači in evropski politiki na področju izobraževanja. Študij v tujini prispeva k posameznikovemu akademskemu, osebnostnemu, strokovnemu in kariernemu razvoju. Delež tujih študentov (s tujim državljanstvom) v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje je v Sloveniji nizek, čeprav se povečuje. V študijskem letu 2012/2013 je znašal 3,3 %. Ob tem je nizek tudi delež tujih diplomantov. Povečuje se tudi delež slovenskih študentov, ki študirajo v tujini, vendar je nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD. V okviru kratkoročne mobilnosti se je v obdobju 2008/2009–2011/2012 povečalo število tujih študentov, ki študirajo v Sloveniji, in slovenskih študentov, ki študirajo v tujini, pri čemer se je bolj povečalo število tujih študentov pri nas. K povečanju njihovega števila je najbolj prispeval program Erasmus. V zadnjih letih je opaziti napredek glede povečevanja števila tujih študentov (vpisna mesta, šolnine, bivanje v študentskih domovih), vendar tuji študenti niso več upravičeni do državnih stipendij. Pri študiju slovenskih študentov v tujini pogosto ovirajo finance. Na področju mednarodne mobilnosti študentov so določeni izzivi (izboljšanje kakovosti visokega šolstva, povečanje ugleda visokošolskih zavodov, izvajanje študijskega procesa v tujem jeziku ipd).

Ključne besede: mednarodna mobilnost študentov, internacionalizacija visokega šolstva, študij v tujini, tuji študenti, terciarno izobraževanje

Abstract

International student mobility in tertiary education plays an important role in the EU as well as in national education policy. Study abroad contributes to the individual's academic, personal and professional development and influences his career development. The share of foreign students (with foreign citizenship) is low in Slovenia, although it is increasing. In academic year 2012/2013 it totalled 3.3%. The share of foreign graduates is also low. The share of Slovenian students studying abroad also increased, but is lower than the average for the 21 EU countries that are OECD members. In short-term mobility (credit mobility) the number of foreign students studying in Slovenia and the number of Slovenian students studying abroad increased in the period 2008/2009 – 2011/2012, but the number of foreign students in Slovenia increased more. Their number increased mostly due to the Erasmus programme. In Slovenia, certain progress was made in attracting foreign students in recent years (enrolment places, tuition fees, residence halls), but foreign students are no longer entitled to national scholarships. For students wishing to study abroad, costs are a frequent obstacle. In the field of international student mobility there are certain issues present (increasing higher education quality, increasing higher institution's reputation, delivering the study process in foreign language etc).

Key words: international student mobility, higher education internalisation, study abroad, foreign students, tertiary education

1. Uvod

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju, ki je pomemben vidik internacionalizacije visokega šolstva, se je v zadnjih desetletjih močno povečala (Santiago in drugi, 2008, str. 238, 243). Ima tudi pomembno mesto v evropskih politikah na področju izobraževanja. Mednarodna mobilnost študentom omogoča pridobitev mednarodne izkušnje, širjenje poznanstev, izboljšanje splošne razgledanosti (Education and Training Monitor 2013, 2013, str. 47) in je pomembna za njihov osebnostni razvoj ter zaposljivost.

Poleg tega prispeva k povečanju kakovosti visokošolskih programov in spodbuja konkurenco med visokošolskimi ustanovami (Communique of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education, 2009). Mednarodna mobilnost študentov ima dva vidika; željo domačih študentov, da odidejo na študij v tujino, in željo visokošolskih sistemov držav, da privabijo študente iz tujine (Education and Training Monitor 2013, 2013, str. 48). Na ravni EU in v Sloveniji so bili v zadnjih letih sprejeti razni dokumenti, ki poudarjajo pomen mednarodne mobilnosti študentov in opredeljujejo cilje na tem področju.

Povečanje mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju je pomemben cilj v letu 1999 sprejete Bolonjske deklaracije (The Bologna Declaration of 19 June 1999, 1999). V letu 2011 je Svet EU za to področje sprejel cilj, po katerem naj bi do leta 2020 najmanj 20 % diplomantov terciarnega izobraževanja opravilo del študija ali s študijem povezane delovne prakse v tujini v obsegu vsaj tri mesece ali v obsegu 15 kreditnih točk (Council Conclusion on a Benchmark for Learning Mobility, 2011). V letu 2011 je Svet EU sprejel Priporočilo Mladi in mobilnost – spodbujanje učne mobilnosti mladih, ki predvideva izboljšanje informiranja o možnostih za učno mobilnost, krepitev kulture mobilnosti, spodbujanje jezikovne in kulturne priprave, možnosti na mobilnost, reševanje upravnih vprašanj v zvezi z bivanjem v tujini, prenosljivost štipendij in posojil za študij, izboljšanje kakovosti učne mobilnosti (z uporabo listin kakovosti in postopkov za priznavanje v tujini pridobljenih učnih rezultatov, spremljanje napredka mobilnosti ipd.).

Tudi domači stateški dokumenti omenjajo mednarodno mobilnost študentov. Strategija razvoja Slovenije (SRS) iz leta 2005 v okviru druge razvojne prioritete (Učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta) navaja kot enega od ciljev privabljanje tujih študentov v Slovenijo. V letu 2011 sprejeta Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20) predvideva oblikovanje ukrepov, ki bodo pritegnili tuje študente, in ukrepov, ki bodo najmanj eni petini naših študentov omogočali mednarodno mobilnost v času študija vsaj za čas enega semestra. Predvideno je bilo oblikovanje nacionalne strategije za internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva, ki bo vključevala ukrepe za povečanje privlačnosti slovenskega visokošolskega sistema. Visokošolski zavodi bodo ob upoštevanju te strategije pripravili mednarodne institucionalne strategije z lastnimi prednostnimi usmeritvami. Delež tujih državljanov med študenti se bo do leta 2020 bistveno povečal. Poučevanje se bo lahko izvajalo tudi v tujih jezikih, še posebej na drugi in tretji stopnji. Priznavanje v tujini pridobljenega izobraževanja bo prožno in odprto, kar naj bi se uredilo z novim zakonom o priznavanju in vrednotenju izobraževanja.

V prispevku najprej prikazujemo pomen mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju. Nato prikazujemo stanje in gibanja na področju kratkoročne in dolgoročne mednarodne mobilnosti študentov za študij in prakso v Sloveniji ter v primerjavi z drugimi državami EU v obdobju krize (od leta 2008 dalje) in daljšem časovnem obdobju (od leta 2000 dalje). V nadaljevanju prikazujemo dejavnike mednarodne mobilnosti študentov, prispevek pa zaključujemo z izzivi.

2. Pomen mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

Učinki mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju se kažejo na ravni posameznika, visokošolskega zavoda in države.

Študij v tujini prispeva k posameznikovemu akademskemu, osebnostnemu in strokovnemu razvoju. Študent v tujini pridobi nova znanja in veščine, spozna nove učne metode, naveže stike z drugimi študenti, izboljša znanje tujih jezikov in poznavanje tujih kultur, kar mu lahko pozneje koristi pri delu in prispeva k njegovi mobilnosti na trgu dela. Mednarodna mobilnost študentov posredno vpliva na gospodarski in družbeni razvoj države (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Koristi od študija v tujini navajajo tudi posamezniki, ki so odšli iz Slovenije na študij v tujino. Izsledki študije Meddržavna mobilnost in emigracija Erasmus študentov generacij 2005–2010 je pokazala, da so Erasmus študenti generacij 2005–2010, ki so odšli iz Slovenije na izmenjavo v tujino, kot najpomembnejše koristi navedli izboljšanje znanja tujih jezikov, povečanje samozvesti in pridobitev večje strokovne širine (splošne razgledanosti) (Bevc in drugi, 2013). Podobno so tudi po podatkih raziskave Eurobarometer Youth on the move (2011) najpomembnejše koristi (prva in druga najpogostejše navajana korist) pri mladih, starih od 15 do 35 let, ki so odšli iz Slovenije na izobraževanje v tujino, izboljšanje znanja tujih jezikov (dobra polovica anketirancev) in poznavanja tujih kultur ter pridobitev novega strokovnega znanja ter veščin. Mednarodna mobilnost študentov ima lahko pozitivne učinke tudi za visokošolske zavode, saj lahko s spodbujanjem novih načinov poučevanja prispeva k povečanju kakovosti študija in modernizaciji visokošolskih zavodov (Education and Training Monitor 2012, 2012, str. 43).

Prevideva se, da mednarodna mobilnost prispeva k posameznikovi zaposljivosti in kariernemu razvoju. Kariere posameznikov, ki so bili vključeni v izmenjave študentov Erasmus, so v povprečju pogostejše mednarodno usmerjene kakor kariere posameznikov, ki niso bili vključeni vanjo, plača pa ni nujno višja (The impact of Erasmus on European higher education: quality, openness and internationalisation, 2008, str. 38). Učinki študija v tujini na zaposljivost posameznika so odvisni tudi od tega, ali delodajalci cenijo mednarodno izkušnjo študentov. Tako je študija med delodajalci na Finskem pokazala, da ti bolj cenijo diplomante, ki so študirali na Finskem, kakor tiste, ki so študirali v tujini (Rodrigues, 2013, str. 13–14). Od pridobljenega znanja in veščin, ki jih pridobijo študenti na študiju ali praksi v tujini, imajo lahko korist tudi prihodnji delodajalci. Vendar se po podatkih raziskave Eurobarometer Employers' perception of graduate employability (2010) Slovenija po deležu anketiranih delodajalcev, ki se močno ali pretežno strinjajo, da je pomembno, da so osebe, ki so jih na novo zaposlili, študirali v tujini

(18,2 %), uvršča v spodnjo polovico držav EU. Višji je delež anketiranih delodajalcev, ki se močno ali pretežno strinjajo, da je pomembno, da je posameznik opravljal prakso v tujini (25,0 %), Slovenija pa se po vrednosti deleža uvršča približno v sredino držav EU.

Študij v tujini praviloma povečuje verjetnost, da bo posameznik po končanem študiju tam poiskal delo (The Impact of ERASMUS on European Higher Education: Quality, Openness and Internalisation, 2008). Izsledki študije Does student mobility during higher education pay?, v katero je bilo zajetih 16 evropskih držav¹ (tudi Slovenija), so pokazali, da je mednarodna mobilnost študentov pozitivno povezana z mednarodno mobilnostjo posameznikov potem, ko diplomirajo. Verjetnost, da bo posameznik po pridobljeni diplomi poiskal delo v tujini ali tam nadaljeval z izobraževanjem, je pri posameznikih, ki so del študija ali celoten študij opravili v tujini, večje kakor pri študentih, ki niso odšli v tujino. Verjetnost je večja, čim dlje so posamezniki živeli v tujini (Rodrigues, 2013). Študij v tujini v povprečju poveča verjetnost, da se bo posameznik tam zaposlil (Parey in Waldinger, 2010, str. 194). Podatki za Slovenijo kažejo, da je bil pri študentov Erasmus generacij 2005–2010², ki so odšli iz Slovenije na študij ali prakso v tujino, visok delež potencialnih zaposlitvenih migrantov (58 %) in dobra desetina dejanskih delovnih/zaposlitvenih emigrantov (Bevc in drugi, 2013, str. 112).

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju vpliva na trg dela v domači in tuji državi, saj lahko vpliva na potencialne odselitve zaradi dela v tujino ter s tem na ponudbo človeškega kapitala v domači in tuji državi. Odselitve visoko izobraženih posameznikov posledično vplivajo na zmanjšanje ponudbe človeškega kapitala v domači državi in vplivajo na gibanja na trgu dela. Nasprotno v tuji državi pomenijo obogatitev ponudbe človeškega kapitala in možnosti za krepitev inovacijske sposobnosti države. Verjetnost za odločitev za delo v tujini se v primeru, ko je v domači državi visoka brezposelnost in manjka delovnih mest za visoko izobražene, poveča. V takih razmerah so kratkoročno za domaćo državo migracije v tujino ugodne, ker prispevajo k znižanju brezposelnosti, dolgoročno pa slabijo ponudbo človeškega kapitala, ki je dejavnik gospodarskega razvoja.

V okviru mednarodne mobilnosti študentov razlikujemo med kratkoročno mobilnostjo (mobilnostjo za kreditne točke) in dolgoročno mobilnostjo (mobilnost za diplomu). V okviru prve študent odide na študij v tujino za krajši čas (največ eno leto), nato pa se vrne v domaćo

državo, kjer dokonča študij in pridobi diplomu. Primer kratkoročne mobilnosti so mednarodne izmenjave študentov. Za drugo vrsto mobilnosti je značilno, da študent odide na študij v tujino za daljši čas in tam pridobi diplomu (Teichler in drugi, 2011, str. 27).

3. Dejavniki mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

Na odločitev posameznika za študij v tujini vplivajo različni dejavniki, ki jih lahko razdelimo v več skupin. Kakor je razvidno iz slike 1 so to dejavniki, ki so neposredno povezani s študijem, drugi dejavniki, povezani s študijem, osebni dejavniki, socialno-ekonomski dejavniki in tisti, povezani s koristmi od študija.

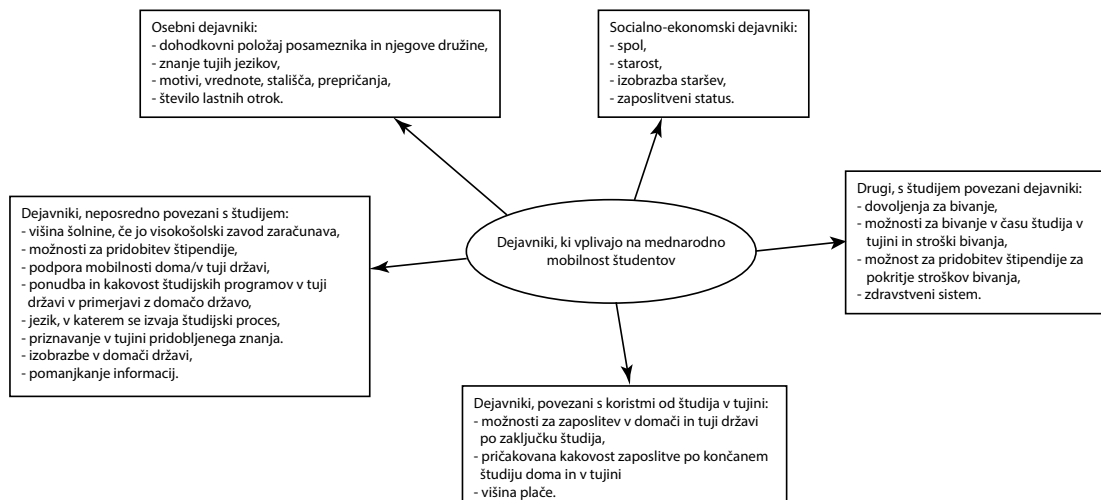
Pomembna skupina so dejavniki, neposredno povezani s študijem (glej sliko 1). Na odločitev za študij v tujini pomembno vplivajo stroški študija. Po izsledkih raziskave Eurostudent IV (2008–2011) so stroški pogosta ovira pri odločitvi za študij v tujini (Orr in drugi, 2011, str. 165). V to skupino dejavnikov uvrščamo tudi kakovost študija. Empirični podatki za evropske države, ki so članice OECD, kažejo, da na odločitev za odhod v tujino vpliva kakovost študija v tujini, manj pa višina plač v tujini. Podatki za države EU, ki so hkrati tudi države članice OECD, so pokazali, da sta v obdobju 2001–2006 približno dve tretjini študentov, ki so odšli na študij v tujino, izbrali državo, ki se uvršča med države z najvišjo kakovostjo visokega šolstva (Francija, Nemčija, Švedska, Švica in Združeno kraljestvo) (Brezis, Soueri, 2011). Na izbiro izobraževalne ustanove vpliva tudi njen ugled (Varghese, 2008, str. 24; Santiago in drugi, 2008, str. 254). Več tujih študentov privablja države, kjer je jezik poučevanja eden od v svetu razširjenih jezikov, druge imajo ponavadi več težav pri privabljanju tujih študentov (Santiago in drugi, 2008, str. 252). Največje deleže tujih študentov imajo angleško govoreče države (ZDA, Združeno kraljestvo in Avstralija), kar je povezano s prevlado angleščine kot svetovnega jezika. Poleg teh držav največ tujih študentov privablja države, v katerih je jezik poučevanja nemški, francoski, španski ali ruski (Education at a Glance 2012, 2012, str. 363).

Na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi socialno-ekonomski dejavniki (glej sliko 1), med njimi izobrazba staršev. Tako je na primer vključenost v mednarodno mobilnost v okviru programa Erasmus višja pri študentih, ki imajo starše s terciarno izobrazbo, kakor pri tistih z nizko izobraženimi starši (z največ končano osnovno šolo) (Otero, Mc Coshan, 2006 a, str. 5). To kažejo tudi izsledki raziskave Eurostudent IV 2008–2011. Kljub stroškom lahko študij v tujini prinaša tudi koristi (na primer boljše zaposlitev), kar lahko prav tako vpliva na odločitev za študij v tujini (Varghese, 2008, str. 24).

¹ Za analizo so bili uporabljeni podatki iz raziskav REFLEX (Research into Employment and professional FLEXibility), ki je bila opravljena v letu 2005, in HEGESCO (Higher Education as a Generator of Strategic Competences), ki je bila opravljena v letu 2008 in v katero je bila zajeta tudi Slovenija. V njej so bili zajeti anketiranci pet let po dokončanju študija.

² Generacije študentov 2005–2009 so bile anketirane ob koncu leta 2011, generacija 2010 pa v začetku leta 2012.

Slika 1: Dejavniki, ki vplivajo na mednarodno mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju

Viri: Prirejeno po Rodrigues, 2013, str. 7; EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module), 2013; Students and Higher Education Reform, Eurobarometer, 2009; Varghese, 2008.

Na odločitev posameznika za študij v tujini vplivajo različni dejavniki, pri čemer so nekateri pomembnejši kakor drugi. Prav tako so razlike v dejavniki mednarodne mobilnosti med kratkoročno in dolgoročno mednarodno mobilnostjo študentov, čeprav zgoraj omenjene raziskave o ovirah pri študiju v tujini med tema dvema vrstama mobilnosti ne razlikujejo. Na primer, pri kratkoročni mobilnosti v okviru programov izmenjav enako velja, da višina šolnine ni pomemben dejavnik.

4. Mobilnost študentov v Sloveniji

4.1 Tuji študenti na študiju v Sloveniji

Pri nas je delež tujih študentov (s tujim državljanstvom)³ v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje nizek. V študijskem letu 2012/2013 je znašal 3,3 % in se je obdržal približno na ravni predhodnega leta. Delež tujih študentov je bil večji kakor v študijskih letih 2008/2009 in 2000/2001. Vendar je bil v letu 2012 (študijsko leto 2011/2012) veliko nižji od povprečja EU-28 (Slovenija: 3,2 %; EU: 9,6 %) (glej sliko 2), v obdobju 2008–2012 se je tudi manj povečal kakor na ravni tega povprečja. V študijskem letu 2012/2013 so se prekinila ugodna gibanja števila tujih študentov. Njihovo število se je po večletnem predhodnem povečevanju v zadnjem letu zmanjšalo za 3,5 %, vendar je bilo veliko večje kakor v študijskih letih 2008/2009 in 2000/2001. Število tujih študentov se je v obdobju 2008–2012 relativno tudi veliko bolj povečalo kakor na ravni povprečja EU-28.

Delež tujih študentov se povečuje z ravno izobraževanja. Najvišji je na doktorskem študiju, najnižji pa v višjem strokovnem izobraževanju (glej tabelo 1). Delež tujih študentov se je med letoma 2008/2009 in 2012/2013 na doktorskem študiju tudi najbolj povečal, najmanj pa se je povečal v višješolskem strokovnem izobraževanju. Podobno kakor pri nas je tudi v večini drugih držav EU delež tujih študentov najvišji na doktorskem študiju. Vendar je pri nas bistveno nižji od povprečja EU (2012: Slovenija: 10,8 %; EU: 21,2 %). Nižji je tudi delež tujih študentov na programih Isced 5⁴.

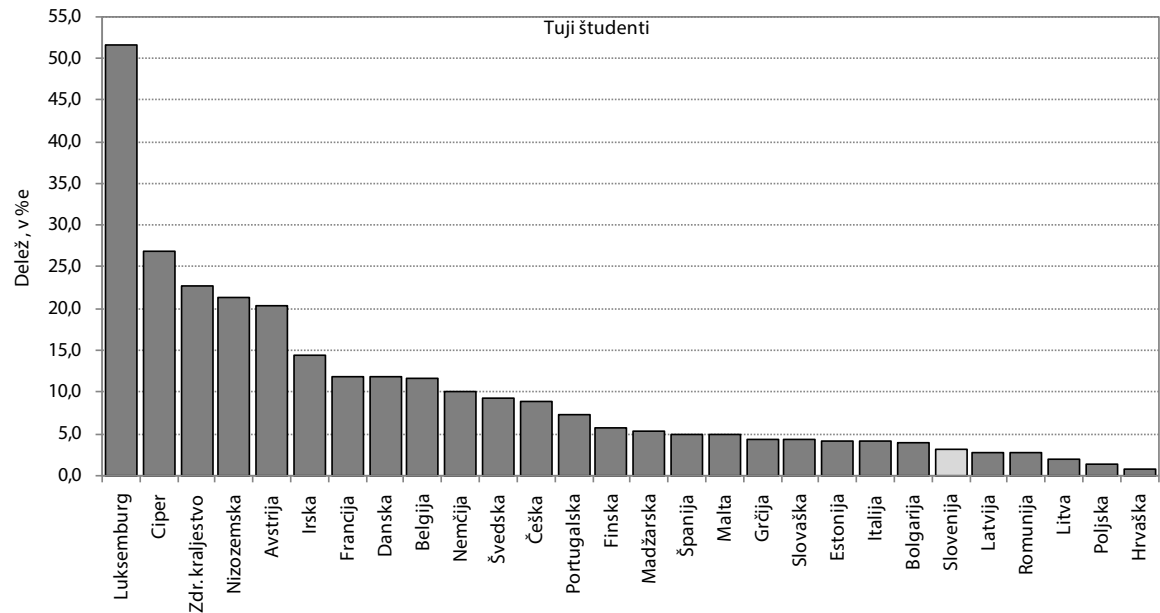
Razlike v deležu tujih študentov so tudi med področji izobraževanja. Delež je bil v študijskem letu 2012/2013 najvišji na področju znanost, matematika in računalništvo ter na področju umetnost in humanistika (4,1 %), najnižji pa na področju izobraževanje ter na področju kmetijstvo in veterina (1,5 %).⁵ V obdobju 2008/2009–2012/2013 se je povečal na vseh področjih izobraževanja, najbolj na področju družbene vede, poslovne vede in pravo, najmanj pa na področju izobraževanje, na področju umetnost in humanistika ter na področju kmetijstvo in veterina. Na vseh področjih izobraževanja se je v obdobju 2008/2009–2012/2013 povečalo tudi število tujih študentov.

⁴ Prvo obdobje terciarnega izobraževanja, po katerem se še ne pridobi najvišja znanstvena kvalifikacija (v Sloveniji zajema višješolski strokovni, visokošolski strokovni, univerzitetni dodiplomski in magistrski študij).

⁵ V študijskem letu 2012/2013 je delež tujih študentov na področju družbene vede, poslovne vede in pravo znašal 3,8 %, na področju zdravstvo in sociala 3,6 %, na področju tehnika, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništvo 2,9 % in na področju storitve 2,2 %.

³ Tuji študent je študent, ki ni državljan države, v kateri študira.

Slika 2: Delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, Slovenija in države EU, 2012, v %

Vir: Eurostat.

Tabela 1: Tuji študenti v terciarnem izobraževanju, skupaj in po vrstah študijskih programov, Slovenija, 2008/2009–2012/2013

	Število	Rast števila, v %		Struktura vpisanih, v %			Delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih, v %		
	2012	2011 - 2012	2008 - 2012	2008	2011	2012	2008	2011	2012
Skupaj	3.185	-3,5	61,8	100,0	100,0	100,0	1,7	3,2	3,3
Višješolsko strokovno izobraževanje	223	21,2	51,7	7,5	5,6	7,0	0,9	1,3	1,7
Visokošolski dodiplomski in podiplomski študij	2.962	-5,0	62,6	92,5	94,4	93,0	1,9	3,5	3,5
Visokošolski dodiplomski študij	1.620	-18,4	24,0	66,3	60,1	50,9	1,5	2,8	2,6
Visokošolski strokovni - 1. stopnja bolonjski in stari	609	-36,7	62,0	19,1	29,1	19,1	1,1	3,4	2,5
Univerzitetni dodiplomski študij in 1. stopnja bolonjski študij	1.011	-1,2	8,7	47,2	31,0	31,7	1,8	2,4	2,7
Visokošolski podiplomski študij	1.342	18,6	160,1	26,2	34,3	42,1	4,5	5,9	6,2
Specialistični in magistrski študij	945	37,4	173,1	17,6	20,8	29,7	3,6	4,6	5,2
Doktorski študij	397	-10,6	133,5	8,6	13,5	12,5	8,5	10,8	11,0

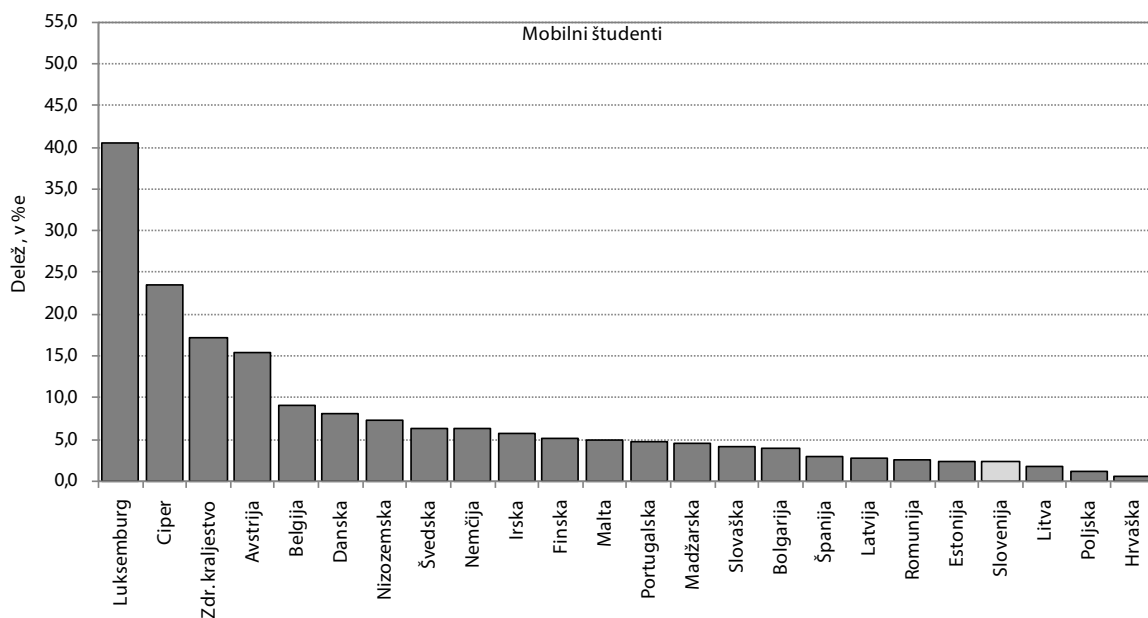
Vir: SURS, lastni preračuni.

Ob nizkem deležu tujih študentov (s tujim državljanstvom) je nizek tudi delež tujih diplomantov, čeprav se je ob povečevanju deleža tujih študentov v obdobju 2008–2012 povečal in je v letu 2012 znašal 1,8 %. Podobno kakor delež tujih študentov je tudi delež tujih diplomantov nižji od povprečja EU (10,0 %). Ob povečanju števila tujih študentov v zadnjih letih se povečuje tudi število tujih diplomantov terciarnega izobraževanja, ki je v letu 2012 znašalo 380. Delež tujih diplomantov je bil v letu 2012 pri nas najvišji na doktorskem študiju in najnižji v višješolskem strokovnem

izobraževanju. Na vseh vrstah študijskih programov, razen na univerzitetnih dodiplomskih programih, je bil višji kakor v letu 2008.

V strukturi tujih študentov v terciarnem izobraževanju so imele v študijskem letu 2012/2013 največji delež Hrvaška (slaba tretjina), Makedonija, (slaba petina), ter Bosna in Hercegovina ter Srbija (približno desetina). Na visoke deleže tujih študentov iz teh držav vplivajo geografska bližina, kulturne vezi in sorodnost jezika.

Slika 3: Delež mobilnih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, Slovenija in države EU, 2012, v %

Vir: Eurostat.

Delež slovenskih študentov na študiju v tujini je v letu 2011 (zadnji dosegljivi podatek) znašal 2,9 % in se je v primerjavi s predhodnim letom povečal, vendar je bil nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD (3,6 %). Povečalo se je tudi število slovenskih študentov na študiju v tujini, ki je v letu 2011 znašalo 3.096. Najvišje deleže slovenskih študentov imajo Avstrija (26,7 %), Nemčija (približno 15,6 %) in Združeno kraljestvo (12,6 %).

Pri nas se povečuje tudi delež mednarodno mobilnih študentov⁶ v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, ki je v letu 2012 znašal 2,3 % in je bil višji kakor v letu 2008. Delež je pri nas, podobno kakor v večini drugih držav EU, nižji od deleža študentov s tujim državljanstvom (glej sliko 3). V obdobju 2008–2012 se je povečalo tudi število mednarodno mobilnih študentov. Nizek je tudi delež mednarodno mobilnih diplomantov, ki je v letu 2012 znašal 1,7 %.

4.2 Kratkoročna mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju

Kratkoročna mobilnost oziroma mobilnost za »kreditne točke« zajema študij v tujini za krajši čas (na primer za nekaj mesecev). Izmenjave študentov v Sloveniji potekajo na podlagi programov Erasmus in CEEPUS ter dvostranskih sporazumov (dvostranske

izmenjave). Erasmus je glavni program mobilnosti EU na področju izobraževanja in usposabljanja, ki se je začel izvajati v študijskem letu 1987/1988. Slovenija se je programu pridružila v študijskem letu 1999/2000. V programu Erasmus so poleg držav članic EU vključene tudi nekatere druge evropske države (Liechtenštajn, Norveška, Turčija, Islandija in Švica) (Erasmus – facts, figures and trends, 2012)). Osrednji del programa so mednarodne izmenjave študentov za študij, ki lahko trajajo od treh do 12 mesecev. Program študentu omogoča mednarodno izobraževalno, jezikovno in kulturno izkušnjo v drugi državi EU in prispeva k njegovemu razvoju in usposobljenosti ter spodbuja sodelovanje med visokošolskimi ustanovami (Erasmus mobilnost študentov). Cilji so omogočiti študentu mednarodno izobraževalno, jezikovno in kulturno izkušnjo v drugi državi EU, spodbujati sodelovanje med visokošolskimi ustanovami in prispevati k razvoju dobro usposobljenih ter mednarodno izkušenih mladih ljudi kot prihodnjih strokovnjakov). Študent se lahko vključi tudi v mednarodno izmenjavo za prakso. Študij v tujini študentu omogoča pridobitev mednarodne izkušnje in prispeva k njegovemu strokovnemu razvoju (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Program Erasmus je del programa Vseživljenjsko učenje, ki je bil sprejet za obdobje 2007–2013 (Letno poročilo o izvajanju programa vseživljenjsko učenje v letu 2012, 2013). V Sloveniji se od leta 2007 v mednarodne izmenjave lahko vključijo tudi vpisani v višješolsko strokovno izobraževanje, pred tem pa le študenti visokošolskega dodiplomskega in podiplomskega študija. Program CEEPUS (srednjeevropski program za izmenjavo

⁶ Mednarodni/mobilni študent je študent, ki je prečkal meddržavno mejo in se preselil v drugo državo (ciljno državo) zaradi študija. Poudarek je na fizičnem prečkanju meje, razen pri posameznikih, ki so vključeni v študij na daljavo.

študentov in učiteljev) se je začel izvajati leta 1995.⁷ Njegov cilj je vzpostaviti in spodbujati mobilnost študentov in učiteljev med državami, vključenimi v program, ter spodbujati oblikovanje skupnih študijskih programov (CEEPUS – Central European Exchange Program for University Studies, 2013). Tretja vrsta izmenjav so izmenjave prek dvostranskih sporazumov (dvostranske štipendije, 2013).

Po letu 2000 so bila gibanja števila tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini ugodna. Njihovo število se je v večini let povečevalo, ugodna gibanja pa so se nadaljevala tudi v času krize. V obdobju 2008/2009–2011/2012 se je povečalo število tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini (glej tabelo 2). Rast njihovega števila se je nadaljevala tudi v študijskem letu 2011/2012. Po posameznih vrstah programov izmenjav so gibanja števila študentov različna. K povečanju števila študentov v okviru izmenjav je v obdobju 2008/2009–2011/2012 najbolj prispeval program Erasmus. V strukturi študentov na študiju v Sloveniji in v strukturi slovenskih študentov na študiju v tujini predstavljajo študenti programa Erasmus največja deleža, oba deleža pa sta se v večini preteklih let povečevala. Število slovenskih študentov Erasmus, ki so odšli v tujino, je od leta 2009/2010 manjše od števila tujih študentov programa Erasmus v Sloveniji. Povečanje števila študentov, vključenih v program Erasmus v Sloveniji, je povezano s povečanjem sredstev, namenjenih za program.

V obdobju 2008/2009–2011/2012 se je v okviru programa Erasmus podobno kakor pri nas število tujih študentov v državi in število domačih študentov na

študiju v tujini povečalo tudi v skoraj vseh drugih državah EU. Relativna rast števila tujih študentov Erasmus na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini v obdobju 2008/2009–2011/2012 je bila v EU med višjimi. Povečujeta se tudi deleža tujih študentov v Sloveniji in študentov iz Slovenije na študiju v tujini. Po deležu tujih študentov Erasmus na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov Erasmus na študiju v tujini se Slovenija uvršča v zgornjo polovico držav EU (glej sliko 4). Vendar pa bi bilo treba delež slovenskih študentov na izmenjavah v tujini za doseganje ciljev EU še povečati. Ob tem opozarjamo, da ni nujno, da ima država, ki ima visok delež tujih študentov, tudi visok delež študentov Erasmus. V Združenem kraljestvu je delež tujih študentov Erasmus nizek, delež tujih študentov v okviru mobilnosti za pridobitev diplome, za katerega zaračunavajo visoke šolnine, pa med najvišjimi v EU.

Ob povečanju števila mednarodnih izmenjav v okviru programa Erasmus bi lahko bili pozitivni učinki programa večji. Evalvacija učinkov programa Erasmus na visoko šolstvo v Sloveniji (Klemenčič in Flander, 2013) je pokazala, da na splošno program Erasmus ni bistveno vplival na internacionalizacijo visokega šolstva v Sloveniji, čeprav je prispeval h krepitvi določenih vidikov internacionalizacije. Program je poleg k povečanju mednarodne mobilnosti študentov prispeval k širjenju mrež partnerskih institucij in h krepitvi strokovnih služb v podporo mednarodnemu sodelovanju. Ob tem so veliko manj opazni neposredni učinki programa na internacionalizacijo doma in s tem na kakovost pedagoškega dela. Internacionalizacije doma je največ v obliki mednarodnih vsebin in tem v pedagoškem delu, veliko manj pa v obliki ponudbe predmetov v tujih jezikih, vključevanju gostujočih tujih predavateljev

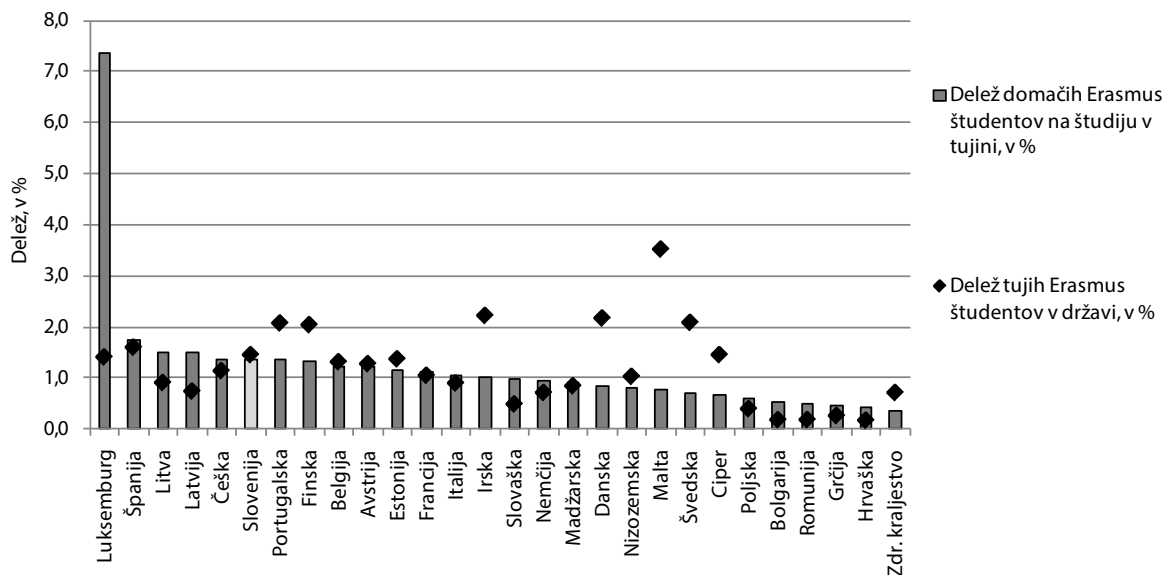
Tabela 2: Mednarodne izmenjave študentov med Slovenijo in tujino, skupaj in po vrstah programov, Slovenija, 2008/2009–2011/2012

	Število	Rast števila, v %		Razlika v številu		Struktura, v %		
	2011/2012	2010 - 2011	2008 - 2011	2010 - 2011	2008 - 2011	2008/2009	2010/2011	2011/2012
Študenti iz Slovenije na študiju v tujini:								
Skupaj	1.484	17,2	23,2	218	279	100,0	100,0	100,0
Erasmus	1.411	17,7	24,6	212	279	93,9	94,7	95,1
CEEPUS	73	9,0	0,0	6	0	6,1	5,3	4,9
Bilaterale	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.
Tuji študenti na študiju v Sloveniji:								
Skupaj	1.749	14,1	42,9	216	525	100,0	100,0	100,0
Erasmus	1.515	17,7	52,9	228	524	81,0	84,0	86,6
CEEPUS	197	-1,0	3,7	-2	7	15,5	13,0	11,3
Bilaterale	37	-21,3	-14,0	-10	-6	3,5	3,1	2,1

Vir: SURS, lastni preračuni.

⁷ Zdaj sodelujoče države so Albanija, Avstrija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Češka, Črna Gora, Hrvaška, Kosovo, Madžarska, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija in Srbija.

Slika 4: Delež tujih študentov Erasmus v državi in delež domačih študentov Erasmus na študiju v tujini, EU, 2011/2012, v %

Vir: Podatki CMEPIUS, Erasmus – statistics, EUROSTAT; lastni preračuni.

v pedagoški proces in povezovanju tujih študentov Erasmus z domačimi znotraj pedagoškega procesa. Vključitev v program Erasmus sama po sebi ne prispeva k internacionalizaciji študija doma.

Študenti se lahko v okviru programa Erasmus vključijo tudi v mednarodne izmenjave za prakso, ki trajajo od tri do 12 mesecev. Od študijskega leta 2007/2008 imajo možnost opravljanja prakse v podjetju ali organizaciji v tuji državi. Izjema so študenti kratkih programov v terciarnem izobraževanju (v Sloveniji sem spada višješolsko strokovno izobraževanje), ki lahko prakso opravljajo od dva do 12 mesecev. Študentu praksa omogoča razvoj posebnih kompetenc (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Nameni prakse so prilagoditev posameznika potrebam evropskega trga dela, pridobitev posebnih spretnosti in izboljšanje razumevanja ekonomskih in socialno-kulturnih značilnosti države, v kateri posameznik opravlja prakso (Erasmus in podjetja, 2008). Podobno kakor število mednarodnih izmenjav študentov za študij se povečuje tudi število mednarodnih izmenjav študentov za prakso. Nasprotno kakor pri izmenjavah Erasmus za študij je bilo v študijskem letu 2011/2012 število slovenskih študentov, ki so odšli v tujino (324), veliko večje od števila tujih študentov, ki so prišli v Slovenijo (180). Med študijskima letoma 2008/2009 in 2011/2012 se je relativno bolj povečalo število tujih študentov, ki so prišli na prakso v Slovenijo, absolutno pa se je bolj povečalo število slovenskih študentov na praksi v tujini. Število študentov, vključenih v mednarodne izmenjave za prakso, se je podobno kakor pri nas povečalo tudi v drugih državah EU-28, Slovenija pa se je po relativni rasti tujih študentov na praksi v državi in domačih študentov

na praksi v tujini uvrstila v zgornjo polovico držav EU-28. Ugodna gibanja števila obeh vrst študentov so bila značilna tudi za študijsko leto 2011/2012.

4.3 Ovire pri mednarodni mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

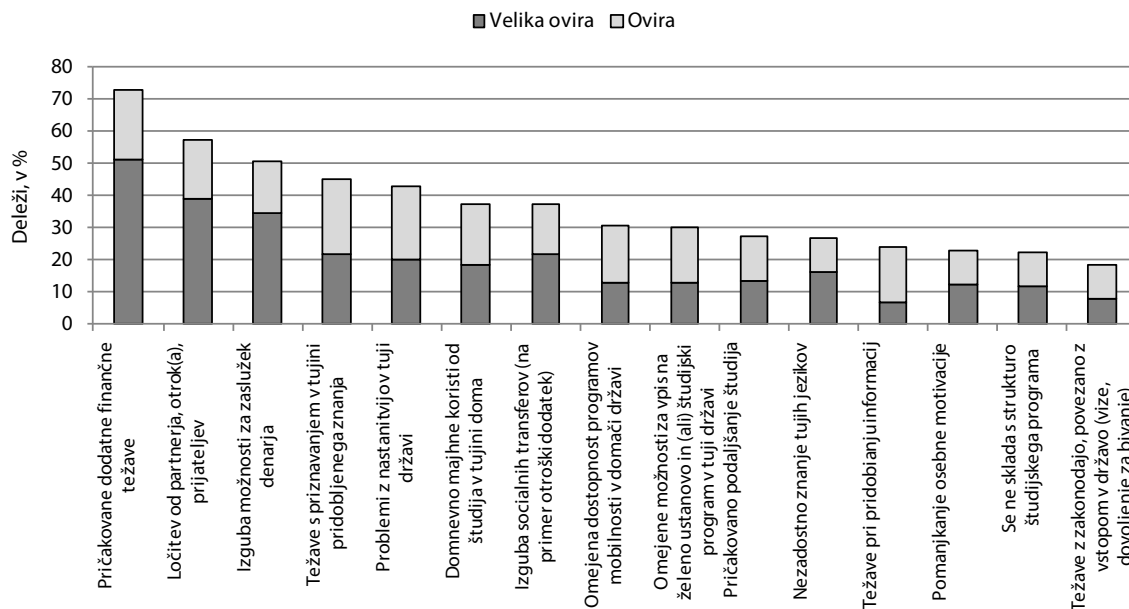
Za izobraževalno politiko je pomembno poznavanje ovir, ki študente odvrčajo od študija v tujini. Po izsledkih mednarodne raziskave Eurostudent IV 2008–2011⁸ (2012) v Sloveniji največji delež anketirancev, ki niso odšli na študij v tujino, kot zelo veliko navaja finančno oviro (glej sliko 5). Ta ovira je najpogostejša tudi v večini drugih evropskih držav, vključenih v raziskavo. Druga najpogostejša ovira je ločitev od partnerja, otrok, prijateljev. Poleg teh ovir gre tudi za druge ovire, pri čemer se njihov pomen med posameznimi državami razlikuje (Orr in drugi, 2011, str. 175–176).

5. Ukrepi za premagovanje ovir, povezanih z mednarodno mobilnostjo študentov v Sloveniji in EU

Pri premagovanju finančne ovire so pomembni ukrepi izobraževalne politike (štipendije in posojila za študij). Glede premagovanja te ovire so ministri 47 evropskih držav, članic evropskega visokošolskega prostora (države, vključene v bolonjski proces), v letu 2012 na ministrski konferenci v Bukarešti zavzeli stališče, da je

⁸ V raziskavo so bili zajeti redno in izredno vpisani na akademsko usmerjene programe Isced 5A in poklicno usmerjene programe Isced 5B. Vpisani na programe Isced 6 (doktorski študij) niso zajeti.

Slika 5: Zaznane ovire pri študiju v tujini pri študentih, ki niso odšli na študij v tujino, Slovenija, 2011, v %

Vir: Podatki CMEPIUS, Erasmus – statistics, EUROSTAT; lastni preračuni.

Opombe: Glavni namen raziskave Eurostudent je pridobiti podatke o socialni razsežnosti v visokem šolstvu. Usmerja se na življenjske razmere in nastanitev študentov, vključuje pa tudi vprašanja o mednarodni mobilnosti. V raziskavo so bili zajeti študenti, ki imajo stalno bivališče v izbrani državi in so v tej državi tudi zaključili predhodno izobraževanje ne glede na državljanstvo. Zajeti so redno in izredno vpisani na univerzitetnih programih (Isced 5A) in študenti na daljavo. Četrta raziskava Eurostudent se je začela novembra 2008 in končala oktobra 2011. V raziskavo je bilo vključenih 25 držav (Avstrija, Hrvaška, Češka, Danska, Anglija-Wales, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Malta, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Nizozemska in Turčija).

za zagotavljanje možnosti za mobilnost osrednjega pomena zadostna finančna pomoč in se zavzeli za polno prenosljivost nacionalnih oblik pomoči študentom (štipendije, posojila) v evropskem visokošolskem prostoru (Bucharest Communiqué, 2012). Približno dve tretjini teh držav omogoča pridobitev štipendije študentom, ki odidejo na študij v tujino, in tujim študentom, ki pridejo na študij v državo v okviru dolgoročne mednarodne mobilnosti. Drugače je na področju kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov, kjer 21 izobraževalnih sistemov držav zagotavlja štipendije za tuje študente, ki pridejo na študij v izbrano državo, in 30 izobraževalnih sistemov držav štipendije za domače študente, ki odidejo na študij v tujino. Države nekatere štipendije ciljno namenjajo za določene programe ali sklepajo dvostranske sporazume z drugimi državami (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 169). Po podatkih za študijsko leto 2011/2012 večina držav EU omogoča prenosljivost štipendij v tujino. Približno tretjina držav, med katerimi je tudi Slovenija, omogoča prenosljivost javnih štipendij za kratkoročno in dolgoročno mobilnost, pri čemer nekatere države prenosljivost omejujejo (prenosljivost le v določene države, za določen čas trajanja študija, le za redno vpisane).⁹ Nekatere države omogočajo prenosljivost

štipendij in posojil le za eno ali drugo vrsto mobilnosti, v nekaterih državah pa so omejitve pri prenosljivosti štipendij (Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe, 2013, st. 21).

Izobraževalne politike držav lahko prispevajo tudi k premagovanju drugih ovir. Predpogoj za študij v tujini je znanje jezika, v katerem poteka študijski proces. Približno ena tretjina evropskih držav, ki so del evropskega visokošolskega prostora, izvaja tečaje tujega jezika za študente, ki odidejo na študij v tujino, in študente, ki pridejo iz tujine na študij v državo, in ima študijske programe v angleškem ali drugem tujem jeziku, vključno s skupnimi programi. Tečaji tujega jezika lahko zadostujejo za kratkoročno mednarodno mobilnost študentov, ne pa nujno za dolgoročno mednarodno mobilnost (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 170). Svet EU je za zagotavljanje kakovosti mobilnosti v terciarnem izobraževanju priporočil uporabo Evropske listine za kakovost mobilnosti. Slovenija po podatkih za študijsko leto 2011/2012 podobno kakor večina drugih držav EU te listine še ni sprejela. Prav tako Slovenija ne namenja dovolj pozornosti informiranju in svetovanju v zvezi z možnostmi za mobilnost, saj je to pri nas med najmanj razvitimi med državami EU (Towards a Mobility Scoreboard: conditions for Learning Abroad in Europe, 2013, str. 12, 28).

⁹ Štipendije in študentska posojila so prenosljivi v nizozemsko in nemško govorečih delih Belgije, na Cipru, v Luksemburgu, Sloveniji, na Finskem in Švedskem. Omejeno prenosljivost javnih štipendij in posojil za študij imajo v Nemčiji, na Danskem, Irskem in Nizozemskem.

5.1 Dejavniki, ki vplivajo na prihod tujih študentov na študij v Slovenijo

Na odločitev za študij tujih državljanov v Sloveniji vplivajo zakonodaja (vpisna mesta in šolnine za tujce, učni jezik, možnosti za nastanitev v času študija in pridobitev štipendije), kakovost študija, geografska bližina in kulturne značilnosti države.

Višješolsko strokovno izobraževanje Slovencev brez slovenskega državljanstva in tujcev ureja Zakon o višjem strokovnem izobraževanju, pred tem pa v letu 1996 sprejet Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Po tem zakonu se lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva poklicno oziroma strokovno izobražujejo pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Izobraževanje pod enakimi pogoji velja tudi za tuje državljane, kadar se izobražujejo po načelu vzajemnosti. V letu 2013 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o višjem strokovnem izobraževanju, ki za tuje državljane predvideva možnost za izobraževanje pod enakimi pogoji kakor za državljane RS tudi, če so sami ali vsaj eden od staršev ali skrbnikov ob vpisu rezident Slovenije za davčne namene.

Izobraževanje tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v visokem šolstvu ureja Zakon o visokem šolstvu. Po zakonu iz leta 1993 se lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva na visokošolskih zavodih v Sloveniji izobražujejo pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Enako je veljalo za tuje državljane, vendar pod pogojem uporabe načela vzajemnosti. V letu 1999 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o visokem šolstvu, po katerem imajo državljani članic EU pravico do izobraževanja pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Podrobneje vpisna mesta tujcev urejajo pravilniki. Po Pravilniku o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu, ki je bil sprejet v letu 2010, se z razpisom določi število prostih vpisnih mest skupaj za državljane Republike Slovenije in državljane EU. Prosta vpisna mesta so namenjena tudi tujcem, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji in so njeni davčni zavezanci. Za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce se lahko razpiše dodatno število prostih vpisnih mest, vendar na dodiplomskih študijskih programih na rednem študiju delež vpisnih mest zanje praviloma ne sme presegati 10% števila prostih vpisnih mest za redni študij po študijskih programih ali smereh, razpisanih za državljane Republike Slovenije in EU, pri čemer jih je bila najmanj polovica namenjenih Slovincem brez slovenskega državljanstva. Na izrednem študiju je ta delež bistveno višji (50 %). Pravilnik ureja vpisna mesta za študente v okviru dolgoročne mednarodne mobilnosti, kar posledično vpliva na število tujih študentov, vpisanih na visokošolski študij. V ta vpisna mesta niso zajete študentske izmenjave na podlagi mednarodnih sporazumov oziroma sporazumov med

visokošolskimi zavodi državljanov članic EU, Slovencev brez slovenskega državljanstva in tujcev, ki se lahko za določen čas vpisujejo na visokošolske zavode. Pravilnik torej ne ureja kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov. Pravilnik iz leta 2010 je v primerjavi s Pravilnikom o spremembah in dopolnitvah pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu iz leta 2005 na rednem študiju povečal delež vpisnih mest za tujce, s čemer so se razširile možnosti za njihov študij. V letu 2014 je bil sprejet Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu, po katerem so prosta vpisna mesta namenjena tudi tujcem, ki so sami ali vsaj eden od staršev ali skrbnikov ob vpisu rezidenti Republike Slovenije za davčne namene.

Učni jezik ureja Zakon o visokem šolstvu. Po zakonu iz leta 1993 je učni jezik slovenski, vendar pod določenimi pogoji visokošolski zavodi izvajajo študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku. Če visokošolski zavod opravlja javno službo, se lahko v tujem jeziku izvajajo študijski programi tujih jezikov, deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine, in študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku. Zakon o visokem šolstvu omejuje izvajanje visokošolskih študijskih programov le v tujem jeziku, kar zmanjšuje verjetnost za odločitev tujcev za študij v Sloveniji. Prilagajanje na slovenski jezik je olajšala s sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu v letu 2004 uvedena možnost učenja slovenščine za tujce in Slovence brez slovenskega državljanstva. Študij se lahko izvaja v tujem jeziku tudi v primeru, če je vanj vpisanih večje število tujih študentov.

Število in delež tujih študentov, ki prejemajo štipendijo Republike Slovenije, sta se v zadnjih letih močno zmanjšala, kar je povezano z izgubo možnosti za prejetje državne štipendije za študente, ki nimajo slovenskega državljanstva. To je povezano z v letu 2010 sprejetim Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, po katerem so do državne štipendije upravičeni le državljani RS. Prav število tujih študentov, ki so prejeli to vrsto štipendije, je bilo v preteklih letih največje (glej tabelo 3).

Šolnine tujcev za študij v visokem šolstvu ureja Pravilnik o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce v Republiki Sloveniji iz leta 2008. Tujci, ki se v Republiki Sloveniji izobražujejo na javnih ali zasebnih visokošolskih zavodih, za študij po javno veljavnih študijskih programih prve, druge ali tretje stopnje plačujejo šolnino. V nekaterih primerih tujci na javnih visokošolskih zavodih ne plačujejo šolnine oziroma plačujejo tolikšno, kakor je določena za državljane

Tabela 3: Tuji študenti s štipendijo¹, skupaj in po vrsti štipendije, Slovenija, 2008–2012

	Število	Rast števila tujih štipendistov, v %		Struktura tujih štipendistov, v %		
	2012	2011 - 2012	2008 - 2012	2008	2011	2012
Skupaj	156	-79,5	-29,4	100,0	100,0	100,0
Kadrovske štipendije	26	44,4	-13,3	13,6	2,4	16,7
Državne štipendije	0	-100,0	-100,0	43,0	75,2	0,0
Zoisove štipendije	2	-92,6	-66,7	2,7	3,5	1,3
Štipendije za Slovence v zamejstvu in po svetu	111	9,9	70,8	29,4	13,3	71,2
Druge štipendije ²	17	-60,5	-32,0	11,3	5,7	10,9

Vir: SURS, lastni preračuni.

Opomba: ¹ Zajeti so štipendisti, katerih država stalnega bivališča je tujina. ² Med druge štipendije so zajete tudi štipendije sklada Ad futura, ki vključujejo tudi del šolnine, v letu 2012 pa tudi štipendije Erasmus.

Republike Slovenije.¹⁰ Pravilnik iz leta 2008 je v primerjavi s Pravilnikom o študiju tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v Republiki Sloveniji iz leta 1994 razširil število primerov, v katerih tujci ne plačujejo šolnine.

Poleg stroškov, neposredno povezanih s študijem, so pomembni tudi drugi stroški (bivanje, prehrana). Tuji študenti imajo v nekaterih primerih možnost bivanja v študentskih domovih. Po Pravilniku o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce¹¹ v Republiki Sloveniji iz leta 2008 lahko javni študentski domovi namenijo do deset odstotkov svojih zmogljivosti tujim študentom, ki prihajajo na visokošolske zavode v okviru izmenjalnih programov (predvsem programa Vseživljenjsko učenje). Pravilnik je v primerjavi s Pravilnikom o subvencioniranju bivanja študentov iz leta 2001 povečal možnosti za bivanje tujih študentov v študentskih domovih, ki tega ni predvidel. Študentsko prehrano ureja Zakon o subvencioniranju študentske prehrane. Po zakonu iz leta 2002 so upravičenci do subvencionirane študentske prehrane tudi vsi študenti tujih univerz, ki v okviru mednarodnih izmenjalnih programov v Sloveniji opravljajo študijske obveznosti, ob pogoju recipročnosti. V letu 2014 je bil pogoj recipročnosti odpravljen.

Na izbiro države študija vpliva tudi kakovost visokega šolstva tuje države in ugled visokošolskih zavodov. Na mednarodni ravni je pogosto uporabljeno merilo kakovosti razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja v terciarnem izobraževanju. Predvideva se, da nižje razmerje (manjše število študentov na pedagoškega delavca) omogoča

večjo uporabo aktivnejših oblik poučevanja in več neposredne komunikacije med študenti in učitelji, kar povečuje možnosti za kakovosten pedagoški proces, pozitivno vpliva na kakovost pridobljenega znanja in napredek študentov pri študiju. V Sloveniji je to razmerje v študijskem letu 2012/2013 znašalo 18,1, kar je manj kakor v študijskem letu 2008/2009. Vendar pa je bilo v letu 2011, podobno kakor v predhodnih letih, višje od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD (Slovenija: 19,2; EU-21: 15,9). Tudi višina izdatkov za izobraževalne ustanove v terciarnem izobraževanju na udeleženca je pomemben dejavnik kakovosti izobraževanja. Višji izdatki omogočajo boljše pogoje za pedagoški proces (nižje razmerje med učenci oziroma študenti in pedagoškim osebjem, boljše opremljenost izobraževalnih ustanov z didaktično in drugo opremo, večje možnosti za poklicni razvoj učiteljev ipd). Ti izdatki so v letu 2010 znašali 7.296,4 EUR PPS in so bili, podobno kakor v preteklih letih veliko nižji od povprečja EU, ki je znašalo 9.638,4 EUR PPS. Poleg kakovosti visokega šolstva je pomemben tudi ugled visokošolskih ustanov, na kar vpliva tudi njihova uvrstitev na mednarodne lestvice (Shanghajska, Timesova). V letu 2013 se je med slovenskimi univerzami ena uvrstila na Shanghajske lestvice, na Timesovo lestvico pa nobena od njih.

Na število tujih študentov vpliva tudi bližina in kulturno-zgodovinske vezi, kar se odraža v strukturi tujih študentov. Pri nas je največji delež študentov iz držav republik nekdanje Jugoslavije, kar je povezano s kulturno-zgodovinskimi vezmi in sorodnostjo jezika.

Mednarodno mobilnost je mogoče spodbujati tudi z načinom financiranja visokošolskih zavodov, in sicer tako, da država visokošolskim zavodom nameni dodatna sredstva za mobilnost, ali pa zavodom, ki imajo večji obseg mobilnosti, nameni za nagrado več sredstev (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 169). Pri nas je bila v letu 2011 sprejeta Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov, ki pri dodelitvi proračunskih sredstev za študijsko dejavnost visokošolskih zavodov upošteva mednarodno sodelovanje.

¹⁰ Ti primeri so: če je tako določeno z meddržavnimi ali mednarodnimi sporazumi in pogodbami, so štipendisti ministrstva, pristojnega za visoko šolstvo, oziroma pooblaščenega izvajalca tega štipendiranja, so študenti izmenjalnih programov med visokošolskimi zavodi v programu Vseživljenjsko učenje ali so tuji državljani s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji in so sami ali njihovi starši ali skrbniki davčni zavezanci v Republiki Sloveniji. V zadnjem primeru šolnine ne plačujejo oziroma plačujejo tolikšno, kakor je določena za državljane Republike Slovenije, tudi vpisani na študij po javno veljavnih študijskih programih zasebnih visokošolskih zavodov s koncesijo.

¹¹ Državlani držav, ki niso članice EU.

5.2 Dejavniki, ki vplivajo na odločitev slovenskih študentov za študij v tujini

Pomemben dejavnik, ki vpliva na odločitev študentov iz Slovenije za študij v tujini, so viri financiranja študija in bivanja. Ti so lahko posameznikova družina, dohodek iz dela, dohodek iz dela v času študija v tujini, štipendije tuje države, štipendije domače države in štipendije EU. Po izsledkih raziskave Eurostudent IV 2008–2011¹² (2011) je pri študentih v Sloveniji, ki so odšli na študij v tujino, najpogostejši vir financiranja družina študenta (84,6 %), dohodek od dela in štipendije tuje države. Delež študentov, ki kot vir financiranja študija v tujini navajajo družino, je med najvišjimi med državami EU. Odločitev za študij v tujini je v veliki meri odvisna od finančnih zmožnosti posameznikove družine, ki pa so se v času krize zmanjšale.

Po Zakonu o štipendiranju iz leta 2007 lahko državno ali Zoisovo štipendijo dobil državljan Republike Slovenije, če se v tujini izobražuje na izobraževalni ustanovi, ki je akreditirana v skladu s predpisi države izobraževanja za izvajanje javno veljavnega (akreditiranega) izobraževalnega programa za pridobitev stopnje izobrazbe, in če izobraževalnega oziroma študijskega programa v Republiki Sloveniji ni ali gre za mednarodno izmenjavo. S sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o štipendiranju iz leta 2009 so se možnosti za pridobitev štipendije razširile. Državno ali Zoisovo štipendijo lahko dobi državljan Republike Slovenije, če se v tujini izobražuje na izobraževalni ustanovi, ki je akreditirana v skladu s predpisi države izobraževanja za izvajanje javno veljavnega (akreditiranega) izobraževalnega programa za pridobitev stopnje izobrazbe. Odpravljen je bil pogoj, po katerem lahko posameznik pridobi štipendijo, če izobraževalnega oziroma študijskega programa v Republiki Sloveniji ni ali gre za mednarodno izmenjavo. V letu 2013 je bil sprejet nov zakon o štipendiranju, po katerem lahko posameznik pridobi štipendijo za izobraževanje v tujini, s tem, da mora predložiti podatke o javni veljavnosti izobraževalne ustanove in izobraževalnega programa. Zakon omogoča prejemanje več vrst štipendij hkrati. Število študentov na študiju v tujini¹³, ki prejema štipendijo, se je v obdobju 2008–2012 povečalo in je v letu 2012 znašalo 2.646.

Pomembno mesto v evropskem visokošolskem prostoru ima priznavanje v tujini pridobljenega izobraževanja in znanja (Bucharest Communiqué, 2012). Pri nas je bil v letu 2011 sprejet Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI), ki je nadomestil Zakon o priznavanju in vrednotenju izobraževanja iz leta 2004. Zakon iz leta 2011 je v skladu z usmeritvami Resolucije o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020, ki je predvidela poenostavitev postopkov priznavanja v tujini pridobljenega izobraževanja. Glavni namen in cilj zakona

iz leta 2011 sta prehod od izdaje odločbe, s katero se priznava, uvršča in enači tuje izobraževanje s slovenskim, na vrednotenje in izdajo mnenja o sestavinah tujega izobraževanja in primerljivosti z našim izobraževanjem.

Pri mednarodnih izmenjavah študentov na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi obveznosti študentov pri študiju doma. Z uvajanjem bolonjskih programov se je povečal obseg študijskih obveznosti, zaradi česar si študenti težje privoščijo izostanek.

Na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi možnosti za zaposlitev v tujini po končanem študiju. Kakor smo omenili na začetku, je pri študentih Erasmus, ki so se udeležili mednarodne izmenjave za študij ali prakso, visok delež potencialnih migrantov. Ob poslabšanju možnosti za zaposlitev mladih s terciarno izobrazbo v Sloveniji v zadnjih letih je verjetno pomemben dejavnik, ki vpliva na odločitev za študij v tujini, tudi možnost za delo in bivanje v tuji državi.

6. Izzivi

Izziv je povečanje dolgoročne mednarodne mobilnosti študentov. Kljub krizi sta se v obdobju 2008–2012 deleža tujih študentov in mednarodno mobilnih študentov povečala, vendar sta še vedno nizka. Delež tujih študentov na študiju v Sloveniji se povečuje, vendar še precej zaostaja za večino drugih držav EU. Povečuje se tudi delež študentov iz Slovenije na študiju v tujini, vendar je nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD. Gibanja števila mednarodnih izmenjav v okviru kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov so na splošno ugodna. Povečuje se število tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini, k čemer je močno prispeval program Erasmus. V obdobju 2008/2009–2011/2012 je bila relativna rast števila tujih študentov Erasmus pri nas in števila domačih študentov Erasmus na študiju v tujini med večjimi v EU. Ugodna so tudi gibanja števila študentov, vključenih v mednarodne izmenjave za prakso v okviru programa Erasmus. Kljub temu pa je v prihodnje izziv mednarodne mobilnosti študentov, kar bi prispevalo k uresničevanju cilja EU na področju mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju, da bi do leta 2020 najmanj 20 % diplomantov terciarnega izobraževanja opravilo del študija ali s študijem povezane delovne prakse v tujini v obsegu najmanj 3 mesece ali v vrednosti 15 kreditnih točk.

Ob ugodnih gibanjih na področju kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov je izziv povečanje njene kakovosti. Kakor navaja Flander (2014), vključitev v program Erasmus sama po sebi ne privede do večje kakovosti pedagoškega procesa. Pozitivni učinki se pokažejo le, če ima institucija oblikovano strategijo, jo podpira in priznava vodstvo ter v ta namen izvaja ustrezne ukrepe in ima za to tudi ustrezne kadre. Kakor

¹² EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). Slovenia, 2011.

¹³ Kraj izobraževanja je tujina.

navaja študija Evalvacija učinkov programa Erasmus na visoko šolstvo v Sloveniji (Klemenčič in Flander, 2013, str. 8), bi bilo treba poleg spodbujanja mobilnosti krepiti tudi nekatere druge vidike (oblikovanje nabora predmetov ali programov v tujih jezikih, vključevanje tujih predavateljev v poučevanje, aktivno vključevanje tujih študentov v pedagoški proces, spodbujanje in podpiranje visokošolskih učiteljev pri njihovih dejavnostih, povezanih z internacionalizacijo, oblikovanje sistema mentorjev in tutorjev za tuje študente Erasmus ter informativnih spletnih strani za tuje študente ipd).

Izziv je povečanje števila tujih študentov v Sloveniji. V času po letu 2000 je bil narejen napredek pri povečevanju možnosti za vpis tujih študentov v višje strokovne šole in visokošolske zavode. Povečale so se možnosti za brezplačni študij in bivanje v študentskih domovih. Na nekaterih področjih pa so še določeni izzivi:

- **Kakovost študija in ugled visokošolskih zavodov:** Slovenija je v letih 2000–2011 dosegla napredek pri nekaterih merilih kakovosti terciarnega izobraževanja, vendar ta še vedno zaostajajo za večino drugih držav EU. Izziva sta izboljševanje razmerja med številom študentov in številom pedagoškega osebja ter povečanje izdatkov za izobraževalne ustanove v terciarnem izobraževanju na udeleženca. Poleg tega je pomemben tudi ugled posameznih visokošolskih zavodov, na katerega vpliva tudi uvrstitev visokošolskih zavodov na mednarodne lestvice (Shanghajska, Timesova). Ukrepe za povečanje privlačnosti visokega šolstva bi bilo treba krepiti tudi na ravni visokošolskih zavodov.
- **Jezik, v katerem poteka pedagoški proces:** izziv je izvajanje študijskih programov v tujem jeziku. Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva sicer prevede, da bo lahko poučevanje potekalo tudi v tujih jezikih, še posebej na drugi in tretji stopnji.
- **Možnost pridobitve štipendije:** možnosti za prejemanje štipendije so se za tuje študente z uveljavitvijo Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev leta 2010 zmanjšale, saj so do državne štipendije upravičeni le državljani RS.

Izziv je povečanje vključenosti študentov iz Slovenije v študij v tujini. V letu 2011 je bil sprejet Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI), ki je v skladu z usmeritvami Resolucije o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020, ki je predvidela poenostavitev postopkov priznavanja v tujini pridobljenega izobraževanja. V okviru kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov pa je izziv usklajevanje študijskih obveznosti doma s študijem v tujini. Treba bi bilo tudi krepiti dostopnost informacij o možnostih za študij v tujini. Izziv je tudi zagotavljanje finančne podpore študentom za študij v tujini. V Sloveniji so, kakor smo omenili, po izsledkih raziskave Eurostudent IV največja ovira stroški, čeprav zakon o

štipendiranju, ki je bil sprejet v letu 2013, predvideva možnost prejemanja več vrst štipendij hkrati.

Internacionalizacijo visokega šolstva je mogoče spodbujati tudi z načinom financiranja visokega šolstva, tako da država del javnih sredstev, ki jih nameni visokošolskim zavodom, veže na izpolnjevanje meril, povezanih z mednarodno mobilnostjo študentov, pedagoškega osebja in drugih vidikov internacionalizacije. Tudi v prihodnje bi bilo treba internacionalizacijo visokega šolstva spodbujati z načinom financiranja, in sicer naj se pri financiranju študijske dejavnosti iz javnih virov upošteva tudi mednarodno sodelovanje.

OECD priporoča, naj države sprejmejo strategije internacionalizacije. Ker se značilnosti izobraževalnih sistemov držav, kakovost visokega šolstva, gospodarska razvitost držav in njihove kulturne značilnosti razlikujejo, je smiselno, da vsaka država pri pripravi strategije upošteva posebne značilnosti države (Santiago in drugi, 2008, str. 294). Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju je pogosto zajeta v strategije za internacionalizacijo visokega šolstva. Približno polovica evropskih držav, vključenih v evropski visokošolski prostor, ima nacionalno strategijo ali akcijski načrt za spodbujanje mobilnosti (The European Higher Education Area in 2012, 2012, str. 164). Slovenije med temi državami še ni, čeprav se je v Resoluciji o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20) iz leta 2011 zavezala, da bo tako strategijo sprejela. V Sloveniji bi bilo treba sprejeti nacionalno strategijo za internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva, kakor predvideva Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20). S tem bi lahko spodbudili večjo mednarodno mobilnost študentov, visokošolski zavodi pa bi lahko z institucionalnimi strategijami prispevali k njeni kakovosti. Izziv je tudi uresničevanje ukrepov, ki jih omenja Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020.

Izziv je zmanjševanje (verjetnosti) odseljevanja študentov, ki se odločajo za študij v tujini, v tuje države. Kakor smo že omenili, študij v tujini povečuje verjetnost, da bo posameznik po končanem študiju iskal zaposlitev v tujini. Ob pomanjkanju delovnih mest za terciarno izobražene v Sloveniji in naraščajoči brezposelnosti oseb s terciarno izobrazbo obstaja verjetnost, da bodo mladi po končanem študiju v tujini tam tudi iskali zaposlitev. Kratkoročno so selitve v tujino za Slovenijo sicer ugodne, saj zmanjšujejo brezposelnost, na srednje- in dolgoročno pa pomenijo izgubo človeškega kapitala kot dejavnika gospodarskega razvoja države.

Literatura in viri

Academic ranking of world universities 2013. (2013). Shanghai: Center for World-Class Universities (CWCU).

Bevc, M.; Ogorevc, M.; Uršič, S. (2013). Meddržavna mobilnost in emigracija Erasmus študentov generacij 2005–2010. Zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bilateralne štipendije. (2013). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).

Brezis, E. S.; Soueri, A. (2011). Why do students migrate? Where do they migrate to? AlmaLauera working paper no. 25. Bologna: AlmaLauera.

Bucharest Communiqué. Making the most of our potential: Consolidating the European Higher Education Area. (2012). Bukarešta: EHEA Ministerial Conference.

CEEPUS – Central European Exchange Program for University Studies. (2013). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).

Communique of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade (2009). Leuven in Leuven-la-Neuve.

Council Conclusion on a Benchmark for Learning Mobility (2011). Bruselj: Svet EU.

Education and Training Monitor 2012. (2012). Bruselj: Evropska komisija.

Education and Training Monitor 2013. (2013). Bruselj: Evropska komisija.

Education at a Glance 2012. (2012). Paris: OECD.

Education at a Glance 2013. (2013). Paris: OECD.

Employers' perception of graduate employability. Flash Eurobarometer. (2010). Bruselj: Evropska komisija.

Erasmus in podjetja. (2008). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).

Erasmus – facts, figures and trends. The European Union support for students and staff exchanges and university cooperation in 2010–11. (2012). Bruselj: Evropska komisija.

Erasmus mobilnost študentov. Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).

Erasmus – statistics. (2013). Bruselj: Evropska komisija.

Eurostat Portal Page — Population and social condition – Education and training. (2014). Luxembourg: Eurostat.

Eurostat Portal Page — Population and social condition – Population. (2014). Luxembourg: Eurostat.

EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). (2011). Hannover: Hochschul-Informations-Systeme(HIS) GmbH.

EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). Slovenia. (2011). Hannover: Hochschul-Informations-Systeme(HIS) GmbH.

Flander, A. (2014). Učinki programa VŽU (predhodnika Erasmus+). Otvoritvena konferenca programa Erasmus+. Brdo pri Kranju, 24. januar 2014.

Klemenčič, M.; Flander, A. (2013). Evalvacija učinkov Erasmus programa na visoko šolstvo v Sloveniji. Ljubljana: CMEPIUS.

Letno poročilo o izvajanju programa vseživljenjsko učenje v letu 2012. (2013). Ljubljana: CMEPIUS.

Orr, D.; Gwosć, C.; Netz, N. (2011). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of indicators. Final report. Eurostudent IV 2008–2011. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag.

Otero, M. S., in Mc Coshan, A. (2006). Erasmus. Survey of the socio-economic background of Erasmus students DG EAC 01/05. Birmingham: ECOTEC research and consulting limited.

Parey, M.; Waldinger, F. Studying abroad and the effect on international labour market mobility: evidence from the introduction of Erasmus. The economic Journal, Oxford, Malden, 121 (March), str. 194–222.

Podatki CMEPIUS-a o študentih na izmenjavah v okviru programov Erasmus in CEEPUS ter dvostranskih izmenjav. (2014). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).

Podatki SURS-a o tujih študentih v Sloveniji. Ljubljana: Statistični urad RS.

Pogosta vprašanja o programu Erasmus in njegovem financiranju. Bruselj: Evropska komisija.

Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 7/2010.

Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov. Uradni list RS, št. 22/2001.

Pravilnik o študiju tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 5/1994.

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni

list RS, št. 2/2005.

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 6/2014.

Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 7/2010.

Pravilnik o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 70/2008.

Priporočilo Sveta z dne 28. junija 2011 Mladi in mobilnost – spodbujanje učne mobilnosti mladih. Uradni list Evropske unije, 2011/C 199/01.

Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20). Uradni list RS, št. 41/2011.

Rodrigues, M. (2013). Does student mobility during higher education pay? Evidence from 16 European Countries. Bruselj: Evropska komisija.

Santiago, P.; Tremblay, K.; Basri, E.; Arnal, E. (2008). Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 2. (2008). Paris: OECD.

SI-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Izobraževanje. Ljubljana: Statistični urad RS.

SI-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Prebivalstvo. Ljubljana: Statistični urad RS.

Statistics of the Erasmus Sub-programme Country Statistics 2000 – 2012. (2012). Bruselj: Evropska komisija.

Strategija razvoja Slovenije. (2005). Ljubljana: Vlada RS.

Students and Higher Education Reform. Flash Eurobarometer. Special target survey. (2009). Bruselj: Evropska komisija.

Teichler, U.; Ferencz, I.; Wachter, B. (2011). Mapping mobility in European higher education. Volume 1: Overview and trends. (2011). Bruselj: Evropska komisija.

The Bologna Declaration of 19 June. (1999). (1999). Bologna: Joint declaration of the European Ministers of Education.

The Higher Education Area in 2012. (2012). Bruselj: Education, Audiovisual and Cultural Executive Agency.

The Impact of ERASMUS on European Higher Education: Quality, Openness and Internationalisation. (2008). Final report. Bruselj: Evropska komisija.

The Times Higher Education World University Rankings

2012–2013. (2013). London: Thomson Reuters.

Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe. (2013). Bruselj: Evropska komisija.

UOE data collection education systems. Volume 1. Manual. Concepts, definitions and classifications. (2013). Montreal, Paris, Luksemburg: Unesco-UIS, OECD, Eurostat.

Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov. Uradni list RS, št. 7/2011.

Varghese, N., V. (2008). Globalisation of higher education and cross-border student mobility. Paris: OECD.

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI). Uradni list RS, št. 12/1996.

Zakon o priznavanju in vrednotenju izobraževanja. Uradni list RS, št. 73/2004.

Zakon o štipendiranju (ZŠtip). Uradni list RS, št. 59/2007.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o štipendiranju (ZŠtip-A). Uradni list RS, št. 40/2009.

Zakon o spremembah Zakona o subvencioniranju študentske prehrane (ZSŠP-C). Uradni list RS, št. 46/2014.

Zakon o štipendiranju (ZŠtip-1). Uradni list RS, št. 56/2013.

Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS). Uradni list RS, št. 62/2010.

Zakon o visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 67/1993.

Zakon o subvencioniranju študentske prehrane (ZSŠP). Uradni list RS, št. 85/2002.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o visokem šolstvu (ZViS-A). Uradni list RS, št. 99/1999.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu (ZViS-D). Uradni list RS, št. 63/2004.

Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI). Uradni list RS, št. 87/2011.

Zakon o višjem strokovnem izobraževanju (ZVSI). Uradni list RS, št. 86/2004.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o višjem strokovnem izobraževanju (ZVSI-A). Uradni list RS, št. 100/2013.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti /ZZZPB/. Uradni list RS, št. 5/1991.

Youth on the Move. Flash Eurobarometer. Analytical report. (2011). Bruselj: Evropska komisija.